

Transgresijos kaip naujų kūrybinių idėjų paieškos straipsniuose prancūzų kalba

Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. 2021. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women's Writing in French*. Boston: Brill Rodopi. ISBN 978-90-04-43569-8 (spausdinta knyga), ISBN 978-90-04-44271-9 (skaitmeninis PDF), 276 p.

Inga Litviniavičienė

Užsienio kalbų, literatūros ir vertimo studijų katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
Department of Foreign Language, Literary and Translation Studies
Vytautas Magnus University
El. paštas inga.litviniaviciene@vdu.lt

Rinkinyje *Transgresija XXI amžiaus moterų, rašančių prancūziškai, kūryboje*¹ surinkti straipsniai apie rašytojų frankofonų kūrinius, išleistus per du pirmuosius mūsų amžiaus dešimtmečius. Pateikti kritikos darbai atskleidžia labai plačią moterų rašytojų kūrybinę amplitudę nuo autofikcijos parametrų iki alternatyvių pasakojimų, kuriuose gausu fantastinių, vaizduotės žaismes plėtojančių elementų, neretai persipinančių su metadiskursyviais tarpais apie kūrybos procesą. Vis dėlto rinkinyje publikuojamų kritikų darbuose dažniausiai fokusuojamasi į kūriniuose pastebimas įvairias transgresijas, t. y. į nusistovėjusių normų laužymą, žanrinių, tematinių, diskursyvių ar socialinių ribų peržengimą ir jų sąlytį su naujomis, iki šiol netyrinėtomis kūrybinėmis teritorijomis. Rašytojos, kurių tekstai nagrinėjami, rutuliodamos tradiciniam feministiniam diskursui būdingas temas, tokias kaip socialinės patriarchyto normos, moters identitetas, santykis su kūnu, motinystė, kūrybos proceso slėpingumas ir kt., neapsiriboja vien kritiniu diskursu. Šio diskurso netrūksta, tačiau, naudojant plačią kūrybinių idėjų ir formų įvairovę, stengiamasi atskleisti naujas, dar mažai tyrinėtas moteriškas patirtis. Novatoriškas požiūris ne tik išplečia moterų kūrybos ribas, bet ir skatina naujų buvimo pasaulyje modelių, naujo koegzistavimo su „kitu“ atsiradimą. Tradicinių normų laužymas sugestionuoja ir naują kūrinių recepciją,

¹ Averis, Kate, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. 2021. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women's Writing in French*. Boston: Brill Rodopi.

skaitytojo, išitraukiančio į siūlomus skaitymo kodus, sąmonės pokyčius, kurie atveria potencialią visuomeninių pokyčių galimybę.

Štai Marinella Termite straipsnyje „Kūrinio perrašymas, kur riba?“² analizuoja Nathalie Azoulai *Titas nemylėjo Berenikės*³ ir Nicole'ės Caligaris *Karalius Ūbas*⁴ romanus, kuriuose savitai interpretuojami tokie garsūs prancūzų klasikos kūriniai kaip Jeano Racine'o *Berenikė*⁵ ir Alfredo Jarry *Karalius Ūbas*⁶. Kritikė kelia įdomius, aktualius klausimus, kas lieka iš šių garsių kūrinių po intertekstualių literatūrinių eksperimentavimų ir kokių naujų prasmų jie atskleidžia, koks jų originalumo laipsnis. Reikšmingas dėmesys straipsnyje skiriamas literatūrinių interpretacijų riboms nustatyti, skaitytojui siūlomoms žaidimo taisyklėms komentuoti (skaitytojas turįs „atpažinti“ klasikinio kūrinio kodus ir priimti bei suprasti siūlomas naujas interpretacijas, jų daugiaklodiškumą). Remdamasi Julios Kristevos⁷ mintimis apie intertekstualumą kaip sąmoningą pirminio teksto perrašymą ir Michaelo Riffaterre'o⁸ (1979) įžvalgomis, kad pirminis tekstas turi būti skaitytojo identifikuojamas ir paskui naujai interpretuojamas, autorė akcentuoja skaitytojo recepcijos poveikį kūrybos procesui. Jos nuomone, polifoninis romano žanras, nestabilus ir sunkiai pasiduodantis klasifikacijoms, ne tik puikiai tinka panašiems literatūriniams eksperimentams, bet ir suponuoja labai paslankias ir kintančias ribas tarp pirminio kūrinio ir jo interpretacijos.

Pirmoje straipsnio dalyje kritikė stengiasi išsiaiškinti sąsajas tarp Racine'o kūrinio ir Azoulai *Titas nemylėjo Berenikės*. Analizė remiasi *atpažinimo*, kai išsamiai nagrinėjami atskiri kūrinių dėmenys, principu. Taikydama šią analizę, kritikė aptaria svarbiausius Racine'o kūrinio aspektus, tokius kaip meilės, taigi ir asmeninės laimės paaukojimas valstybės interesams bei išsižadėjimo dramatismas, stengdamasi išsiaiškinti, kaip tai atsispindi šiuolaikiniame kūrinyje. Kritikė pastebi, kad meilės sielvartas šiuolaikiniame tekste perteikiamas gana raciniškais priemonėmis, naudojant raciniškąją poetiką. Meilės sielvarto perteikimas pabrėžia šio jausmo amžinumą, nekintamumą laike. Racine'as, jo požiūris į kūrybą naujojoje interpretacijoje tampa svarbiu ne tik metadiskurso, kai apmąstoma kūryba, bet ir gyvenimo prasmingumo suvokimo impulsu. Marinella Termite pabrėžia Racine'o kūryboje labai svarbų tylos atskleidimą menine forma, kuris pastebimas ir šiuolaikiniame tekste. Lyginant abiejų kūrinių prasmines sąsaukas, daroma reikšminga išvada, kad valstybės interesas mūsų dienomis negali būti kliūtis meilei kaip Racine'o kūryboje, nes šiandieninių aistrų raizgalynėje meilės paprasčiausiai nėra.

Antroje straipsnio dalyje, pavadintoje „Išplėtimas“, analizuojamas Caligaris *Karalius Ūbas* ir jo santykis su to paties pavadinimo Jarry pjese. Šiuolaikinio kūrinio analizė atsiskleidžia kaip labai plati klasikinio kūrinio interpretacija. Straipsnyje apibūdinamas Caligaris taikomas metodas – išsaugoti svarbiausius originalo intrigos dėmenis ir išradingai juos interpretuoti.

² Termite, Marinella. 2021: La réécriture, limite de l'œuvre? Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. *Transgression(s) in Twenty-First Century Women's Writing in French*. Boston: Brill Rodopi, 77–90.

³ Azoulai, Nathalie. 2015. *Titus n'aimait pas Bérénice*. Paris: P.O.L.

⁴ Caligaris, Nicole. 2015. *Ubu roi*. Paris: Belfond.

⁵ Racine, Jean. 2013 [1670]. *Bérénice*. Paris: Garnier Flammarion.

⁶ Jarry, Alfred. 2011 [1896]. *Ubu roi*. Paris: Garnier Flammarion.

⁷ Kristeva, Julia. 1969. *Sémiotikè. Recherches sur une sémanalyse*. Paris: Seuil, „Tel Quel“.

⁸ Riffaterre, Michel. 1979. *La Production du texte*. Paris: Seuil.

Šiuolaikiniame kūrinyje – verslo pasaulis ir jam būdingų manipuliacijų įvairovė, per kurias atsiskleidžia žiaurumas ir trivialumas. Čia daugybė naratyvinių linijų ir kalbinio išradin-gumo, kai žaidžiama žodžiais ar jų sąskambiais ir sukuriamas naujas verbalinis teksto audinys. Vis dėlto skaitytojas nesunkiai atpažįsta kalbinį Jarry kodą ir literatūrinį žaidimą su juo. Caligaris *Karaliuje Ūbe* atrandame Jarry personažus, tačiau jie perkeisti, veikiantys šiuolaikiniame pasaulyje. Kai kurios Jarry pjesės scenos taip pat gerokai išplėtos, tačiau daugybė Jarry teksto transformacijų visiškai neužgožia klasikinio teksto, nes jis atpažįstamas. Apibendrindama savąją analizę, kritikė daro įtikinamą išvadą, kad jos pasirinkti šiuolaikiniai kūriniai atsiskleidžia kaip grožinės literatūros ribų išplėtimo pavyzdžiai ir kad tekstinės transformacijos – kūrybinė abiejų rašytojų varomoji jėga. Transgresija arba ribų peržengimas, suprantamas kaip laisvų interpretacijų galimybė, reiškia originalų ir novatorišką klasikos kūrinių „perrašymą“ bei šiuolaikinės problematikos aktualizavimą.

Kritikė Irène’a Le Roy Ladurie straipsnyje „Slaptas paauglių gyvenimas Marie Darrieussecq romane *Clèves* ir Nine’os Antigo komikse *Rojaus skonis*“⁹ telkia dėmesį į paauglių literatūros ypatumus ir jų apraiškas pasirinktuose kūrinuose. Visų pirma, komentuojama tipiška šiam literatūros žanrui tematika: kūno pokyčiai, užgimstantys seksualiniai troškimai, pasaulio atradinėjimas ir savotiškas jo subyrėjimas mergaičių paauglių psichikoje. Paauglystė – klausimų apie save ir pasaulį kėlimo, gilių pokyčių metas, moteriškojo iden-titeto kūrimasis, kai ieškoma modelių, į kuriuos norima lygiuotis, ir tuo pat metu bandoma išsiskirti. Kritikė pabrėžia, kad abu analizuojami tekstai žanriniu požiūriu žongliruoja tarp autobiografinės literatūros (abiejuose kūrinuose pasirinkta dienoraščio forma) ir fikcijos. Taigi susiduriame su dviejų žanrų persikeitimu, žanrinių ribų neapibrėžtumu. Remdama-si gausiomis teorinėmis išvalgomis (Philippe’o Lejeune’o, Claude’o Burgelino ir kt.), kritikė aptaria dienoraščio kaip vieno iš autobiografinių žanrų ypatumus, pabrėždama, kad pasirinktoji dienoraščio forma puikiai tinka paaugliškai problematikai atskleisti, nes dienoraščiui būdingas slaptumas, introspekcija, autocenzūros nebuvimas, leidžian-tis laisvai išsakyti mintis ir emocijas be jokių tabu. Aptarusi kanoniniam dienoraščiui būdingus bruožus, kritikė pabrėžia analizuojamų kūrinių rašytojoms būdingą tradicinės paaugliškos tematikos išplėtimą ir naujų meninės išraiškos formų ieškojimą – svarbiu kūrinių aspektu tampa intermedialios priemonės, tokios kaip komiksas (*Rojaus skonis*¹⁰ yra komiksas), magnetofono įrašai (Marie Darrieussecq romane¹¹ dienoraštis įrašytas į magnetofono juostą), televizija, filmai, dainos. Kritikė pabrėžia, kad šių novatoriškų formų pasirinkimas puikiai atskleidžia nestabilų paauglišką „aš“, nuolat veikiamą įvairių išori-nių dirgiklių (pavyzdžiui, konsumerizmo ar įvairiais kanalais brukamų erotinių vaizdų). Analizuodama komiksą *Rojaus skonis*, kritikė akcentuoja tam tikrą žanrinę įtampą tarp komikso ir dienoraščio formų: viena vertus, komikso forma atrodo visiškai netinkama dienoraščiui, antra vertus, šis formalistinis novatoriškumas kuria naują prasminį kodą,

⁹ Ladurie, Irène Le Roy. 2021: L’intimité dérobée des adolescentes dans *Clèves* de Marie Darrieussecq et *Le Goût du paradis* de Nine Antigo. Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women’s Writing in French*. Boston: Brill Rodopi, 93–113.

¹⁰ Antico, Nine. 2012 [2008]. *Le Goût du Paradis*. Bordeaux: Les Requins Marteaux.

¹¹ Darrieussecq, Marie. 2011. *Clèves*. Paris: Gallimard, Folio.

nes piešiniai sustiprina dienoraščiui būdingą autentiškumo lygmenį. Keldama svarbų klausimą, kaip abi rašytojos eksperimentuoja su kanoninio dienoraščio forma, kritikė daro išvadą, kad dienoraščio forma perimama, tačiau tuo pat metu stengiamasi nuo jos atsiriboti. Pavyzdžiui, Marie Darrieussecq naudojami biografemomis, bet jų montažas nėra vientisas, atrodo lyg subyrėjęs, padrikas, atsisakoma autobiografiniam diskursui būdingo „aš“, kuriamas svetimumo sau ar net beasmeniškumo įspūdis. Komikso pasakojimas taip pat atrodo nesustyguotas, pernelyg fragmentiškas, labiau primenantis įspūdžių kolekciją, o ne dienoraštį, tarp televizoriaus formos piešinių ir teksto dažnai trūksta loginių prasminių ryšių. Kalbėdama apie komikse pastebimas popkultūros apraiškas ir jų daromą įtaką paaugliškai psichikai, kritikė remiasi Guy Debord'o *Spektaklio visuomenėje*¹² išsakytomis mintimis, kaip ši kultūra transliuojamų vaizdų srautu veikia socialinius santykius, skatina susvetimėjimą, „[...] paskleidžia visuomeninio gyvenimo klastotę“¹³. Straipsnyje taip pat pateikiama įdomių išvalgų, jog abi rašytojos tarytum paneigia autobiografinę literatūrai būdingą akcentuojamą savąjį išskirtinumą, nes abiejų kūrinių paauglės labiausiai kenčia ne nuo savojo „aš“ ypatingumo, bet nuo jo banalumo, nuobodžios kasdienybės. Kaip tyrimo pabaigoje teigia Ladurie, abiejų rašytojų pasirinkta kūrybinė forma yra hibridiška, nes kanoniškai suprantamas dienoraštis transformuojamas, peržengiamos jo ribos. Tuo pat metu ši formos transgresija puikiai perteikia išgyvenamus paauglių pokyčius, nes paaugliškas „aš“ atrodo nevienalytis, persmelktas šiuolaikinių kultūrinių sugestijų. Abiejuose kūriniuose nukrypstama ir nuo tradicinio pasakojimo apie tapsmą moterimi, nes pasigendama nuoseklios šio tapsmo istorijos, labiau fokusuojamasi į personažų „be istorijos“ banalumą, o ne į autobiografinę literatūrai būdingą „aš“ formavimąsi, savojo išskirtinumo postulavimą.

Literatūros kritikė Elise'a Hugueny-Léger straipsnyje „Pagal tikras istorijas: Delphine'os de Vigan paribio kūryba“¹⁴ taip pat aptaria įvairias transgresijos formas, pastebimas Vigan kūryboje, ypač romane *Pagal tikrą istoriją*¹⁵. Prancūzų rašytoja Delphine'a de Vigan savo kūriniuose dažnai tiria vadinamąją slaptąją gyvenimo pusę, apie kurią vengiama kalbėti. Tai gali būti anoreksija, depresija, asmenybės sutrikimai ar benamių gyvenimas. Rašytoją domina ribos tarp realybės ir asmeninių įsivaizdavimų, t. y. tarp to, kas matoma, ir to, kas slepiama, slopinama. Šios ribos tekstuose labai mobilios, lengvai peržengiamos. Kaip teigia kritikė, ribų slinktis gali būti ne tik teminė, bet ir naratyvinė (autobiografinių ir fikcinių parametrų samplaika) ar paratekstinė (pavyzdžiui, žanrinę dviprasmybę kuriančios nuotraukos ant knygos viršelio). Straipsnyje kritikė kelia tikslą išanalizuoti ir įvertinti, kokios transgresijos būdingos Vigan romanui ir kaip peržengiamos įvairios ribos. Straipsnio pradžioje aptariamos teminės transgresijos. Hugueny-Léger teigia, kad vadinamųjų „šešėlinių“ temų, tokių kaip mobingas verslo pasaulyje, kasdienybės našta ar binariniai psichikos sutrikimai, pasirinkimas suponuoja tam tikrą nusistovėjusių ribų

¹² Debord, Guy. 1994. *Spektaklio visuomenė*. Iš prancūzų kalbos vertė Dainius Gintalas. Kaunas: Kitos knygos.

¹³ Ibid., 77.

¹⁴ Hugueny-Léger, Elise. 2021: D'après des histoires vraies: l'écriture à la lisière de Delphine de Vigan. Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women's Writing in French*. Boston: Brill Rodopi, 131–147.

¹⁵ De Vigan, Delphine. 2015. *D'Après une histoire vraie*. Paris: Jean-Claude Lattès.

peržengimą, nes šios temos literatūroje dažniausiai apeinamos, jų vengiama. Vigan romanų protagonistės dažniausiai moterys, keliančios klausimus apie visuomenėje egzistuojančias smurto ar žiaurumo problemas, kurias atsisakoma gvildinti. Rašytojos kūryboje nėra aiškios ribos tarp realių išgyvenimų ir vaizduotės sukuriamų transformacijų. Realybės slinktis į vaizdinius, jų psichologinės interpretacijos padeda atskleisti traumines patirtis, kurias slepia niūrūs veidai, ligoninių sienos ar verslo pasaulis. Reikšmingas ribų peržengimo impulsas Vigan kūryboje – išgyventas sukrėtimas, po kurio nustoja veikti socialinės konvencijos arba jomis suabejojama, prarandama savikontrolė, tad individas atsiduria ties „normalumo“ / „nenormalumo“ riba. Hugueny-Léger pastebi, kad Vigan tyrinėja ir empatijos ribas, ribas tarp savęs ir „kito“. Mentalinė teritorija, siejanti mus su kitais, gali būti kupina klaidingų įsitikinimų, kurie veda į netinkamą „kito“ problemų supratimą, nors noras padėti gali būti itin empatiškas.

Aptarusi temines transgresijas, straipsnio dalyje „Biografinis bandymas“ kritikė, remdamasi gausiomis teorinėmis Philippe'o Lejeune'o, Yves'o Baudelle'io, Gérard'o Genette'o ir kt. išvalgomis, analizuoja autobiografiškumo / fiktyvumo dviprasmybes Delphine'os de Vigan kūryboje. Pastebima, kad skaitytojui susidaro įspūdis, jog Vigan romanuose gausu autobiografiškumo elementų. Viena vertus, autorė dažnai remiasi asmenine patirtimi (pavyzdžiui, aprašydama anoreksiją), autobiografiškumo nuoroda gali slypėti kūrinio pavadinime (pavyzdžiui, *Pagal tikrą istoriją*), personažas gali turėti tokį pat vardą, kaip ir autorė, rašoma autobiografiniu stiliumi, gana gausu autobiografijoms būdingo metadiskurso, kai apmąstomas kūrybos procesas, rašytojo vaidmuo visuomenėje. Antra vertus, knygose nemažai žanrinių dviprasmybių, atrodo, kad žaidžiama autobiografiniu paktu, taigi autobiografiškumu suabejojama ir ribos tarp autobiografinio diskurso ir fikcijos tampa gana neapibrėžtos, jomis manipuluojama. Tam tikrų transgresijos apraiškų pastebima ir romane *Pagal tikrą istoriją* kuriant psichologinę manipuliaciją identitetais. Personažas L, anonimiškai rašantis tekstus kitiems, nori pasisavinti rašytojos Delphine'os tapatybę ją nužudydamas. Vis tik skaitant romaną susidaro įspūdis, kad L gali būti nemateriali konstrukcija, rašytojos Delphine'os vaizduotės vaisius, fantazmas. Abejojama ir tuo, kas iš tikrųjų yra parašytos knygos autorė – Delphine'a ar L. Straipsnio pabaigoje kritikė pateikia logiškai iš atliktos analizės išplaukiančias išvadas, kad Vigan knygos atspindi daugelį šiuolaikinės literatūros tendencijų ir kad naudojamos transgresijos formos – tai ne noras šokiruoti, bet pasėti abejonę egzistuojančiomis literatūrinėmis ir visuomeninėmis normomis. Rašytojos kūriniai atskleidžia psichologinį šiuolaikinio žmogaus nestabilumą, tapatumo dviprasmybes. Kritikė pabrėžia, kad Vigan tekstų ypatumas – ribų neapibrėžtumas ir nuolatinė jų slinktis tarp to, kas realu, ir to, kas išgalvota, tarp autofikcijos ir romano, kad Vigan labiau linkusi kurti autofikcijos imitaciją, o ne autofikciją.

Straipsnyje „Naujos giminystės ir bendruomeninės formos Virginie Despentės romane *Vernon Subutex*“¹⁶ literatūros kritikė Marta Segarra, visų pirma, aptaria *Vernon Subutex*¹⁷

¹⁶ Segarra, Marta. 2021: Nouvelles formes de parenté et de communauté dans *Vernon Subutex de Virginie Despentés*. Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women's Writing in French*. Boston: Brill Rodopi, 201–216.

¹⁷ Despentés, Virginie. 2017. *Vernon Subutex*, 3 vol. Paris: Grasset.

specifiškumą, pabrėždama, kad tai sudėtingiausias ir ambicingiausias autorės romanas-freska (ją sudaro trys tomai), pasižyminti romano žanrui būdinga polifonija, tačiau struktūriškai ir tematiškai vientisa, nes visų tomų jungiamoji grandis yra *Vernon Subutex* personažas. Kaip pastebi kritikė, šiuo požiūriu romano koncepcija primena XIX a. rašytojams būdingas romanų serijas. Kritikė išsamiai aptaria ir Despentės romano pavadinimo konotacijas, turinčias įtakos kūriniui suvokti. *Subutex* – komercinis buprenorfino, vaisto, vartojamo priklausomybei nuo narkotikų gydyti, skausmui malšinti ar kaip antidepresanto, pavadinimas, konotuojantis personažų kančias ir norą iš šių kančių išsivaduoti, o *Vernon* sietinas su prancūzų rašytojo Boriso Viano slapyvardžiu *Vernonas Sullivanas* ir įprasmina reiškiamą pagarbą džiazo muzikantams, apskritai muzikai, kuri romane užima svarbią vietą, suponuodama nematomą subtilią jungtį tarp visiškai skirtingų žmonių, iškelia bendrumo idėją ar jaučiamą nostalgiją praeičiai, jaunystės metams (pavyzdžiui, 1980–1990 m. rokiui). Pagrindinis personažas Vernonas Subutexas, siejantis visus tris tomus, primena sintezatorių, miksuojantį kitų personažų, kurių romane išties gausu, balsus, o pats išliekantis tam tikra prasme tuščias. Didžiulė romano apimtis padeda puikiai atskleisti dabartinės visuomenės įvairovę ir naujas bendravimo ir giminystės formas. Transgresija čia suponuoja ankstesnių bendravimo formų ribų išplėtimą, novatoriškas jų moduliacijas. Bendravimas su „kitu“ apima ne tik žmones, bet ir gyvūnus ar augalus. Romano personažai labai įvairūs, tai moterys ir vyrai, įvairių seksualinių orientacijų, priklausantys įvairioms socialinėms grupėms, turintys įvairių politinių ir religinių įsitikinimų. Įdomu, kad romane itin skirtingi personažai gali būti kartu, užmegzti tvirtus ryšius, nors juos sieja ne panašūs interesai, o greičiau vidinis nepasitenkinimas, tuštumos pojūtis ar patirtos traumos. Romane-freskoje rasime ir benamių (pavyzdžiui, pats Vernonas Subutexas tampa benamiu, siekdamas atsiriboti nuo visuomenės, išsilaisvinti), ir rūpestingų bei aplaidžių motinų, ir tėvų, ir homoseksualų. Kritikė pabrėžia, kad romane motinystė atrodo praradusi savąjį sakralumą, labiau primena įkalinimo bausmę ir tai taip pat galima apibūdinti kaip tipiško motinystės įvaizdžio transgresiją. Tėvo vaizdavimas pozityvesnis negu motinos, tai vėlgi prasilenkia su tradiciniais feministiniais postulavimais. Segarra akcentuoja naują požiūrį į meilę ir draugystę, kuri mums siūlo Despentės: tikroje meilėje būtina ideali distancija, paremta „nei per toli, nei per arti“ principu, laiduojanti asmeninę laisvę ir kurianti naujo tipo santykius, o draugystė suprantama kaip didžiausia vertybė, kurios praradimas gali būti itin skausmingas. Kaip minėta, romane žmogaus bendravimas išplečiamas iki bendravimo su gyvūnais ar augalais (pavyzdžiui, didžiulė meilė šuniui gali ištrinti ribas tarp gyvūno ir žmogaus, o susitapatinimas su medžiu ar paukščiu perteikia bendrumo su visa, kas gyva, jausmą), kuris priešinamas kapitalistiniam nužmoginimui, žmogaus kaip inertiškos mašinos įvaizdžiui.

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys ir į įvairius romane aprašomus personažų skaudulius – su senėjimu susijusią kūno degradaciją, mizoginiją, kurią patiria moterys, lyčių kovą, kuri vis dar vyksta šiuolaikinėje visuomenėje. Aprašydama susikuriančias ir išyrančias bendruomenes, rašytoja, kaip pastebi kritikė, jų neidealizuoja, o rodo finansinio savanaudiškumo, narkotikų vartojimo, iškreiptų seksualinių polinkių ar bjauraus žmogaus charakterio joms daromą žalą. Akcentuojamas ir tam tikras bendruomenių uždarumas,

sąlyčio su kitais neturėjimas (pavyzdžiui, Paryžius aprašomas kaip beprotiškas Babilonas, kuriame bendruomenės ar socialinės grupės neturi jokių sąlyčio taškų tarsi būtų atskiri pasauliai tame pačiame mieste).

Trečias romano tomas, palyginti su dviem pirmaisiais, atrodo gerokai niuresnis, nes ir taip nestabilios bendruomeninės grupės pradeda byrėti, į jas ima skverbtis negatyvi, prisodrinta smurto energija. Straipsnio autorė konstatuoja, kad romanas baigiamas apokaliptiniais vaizdais, katastrofiška Europos, kurios teritorija nusiaubta ir valdoma galingų užsienio valstybių, padėtimi. Ši pabaigos vizija įgalina kalbėti apie „spekuliatyviosios fikcijos“¹⁸, kai laisva forma spekuliuojama žmonių ar planetos ateitimi, elementų panaudojimą. Romanas baigiamas pesimistine vizija, tačiau esama vilties, kurią generuoja maištingos bendruomenės „Subutex sektos“ susikūrimas. Puoselėjama viltis, kaip konstatuoja straipsnio autorė, asocijuojasi ne tik su maištu, bet ir su sektos narių tikėjimu muzika ir šokiu, galinčiais pakeisti tarpusavio santykius ir atveriančiais naujas bendro sugyvenimo galimybes. Taigi bendravimo ribų išplėtimas ar įvairios transgresijos, įprastų bendravimo normų laužymas romane suponuoja kokybiškai naujo tarpusavio buvimo, kuriam labai svarbi esamos visuomenės kritika, paieškas.

Kritikė Sophie Guignard straipsnyje „Iracionalumas kaip žmogiškos egzistencijos modalumų transgresija Claire’os Castillon, Carole’ės Martinez ir Marie Ndiaye kūryboje“¹⁹ atskleidžia naują transgresyvų kūrybinį lygmenį – iracionalumą. Straipsnyje sutelktas dėmesys į jo apraiškų analizę rašytojų, gvildenančių feministinę problematiką, kūryboje. Visų pirma, pastebima, kad moteriškumas kolektyvinėje sąmonėje dažnai buvo asocijuojamas su iracionaliu pradū ir net šiandien turi pejoratyvinį aspektą, nes moterys dažnai laikomos neracionaliomis, pernelyg pasiduodančiomis emocijoms ir sunkiai perprantamomis būtybėmis, Viduramžiais už tai net degintomis ant laužo. Moterų rašytojų tekstuose šis iracionalumas gali būti perteikiamas per fantastiškus, antgamtiškus ar siurrealistinius elementus, haliucinacinių ir egzaltacinių būsenų, metamorfozių aprašymą. Iracionalumas siejamas ir su įvairiais tikėjimais, mistine patirtimi, religija.

Guignard pastebi, kad iracionalumas literatūroje veikia kaip antitezė visuomenėje vyraujančiam racionaliajam pradū, dažnai suponuojamas išsilaisvinimą iš jo, psichikos galių išplėtimą, atsiribojimą nuo aristoteliškosios žmogaus kaip racionalaus gyvūno sampratos ir nusistovėjusių mąstymo būdų paneigimą. Straipsnyje iracionalumo apraiškos nagrinėjamos remiantis Thérèse’os Delpech, Anne’os Hutton, Jacques’o Derrida, Jacques’o Lacano ir kt. teoriniais darbais.

Nagrinėjamuose kūriniuose iracionalumas leidžia peržengti nusistovėjusias tradicinės sampratos ir žmogiškųjų vertybių ribas, tad įgalina kalbėti apie tam tikras transgresijas. Kaip pastebi Guignard, šias transgresijas dažniausiai sukelia moterų išgyventos trauminės patirtys ar paveldimumas. Visuose nagrinėjamuose kūriniuose kuriama įtampa tarp racionalumo ir iracionalumo, aprašomos ribinės situacijos, kai iš racionalumo pereinama

¹⁸ Ibid., 204.

¹⁹ Guignard, Sophie. 2021. L’irrationnel: transgression des modalités de l’existence humaine chez Claire Castillon, Carole Martinez et Marie Ndiaye. Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women’s Writing in French*. Boston: Brill Rodopi, 234–250.

į iracionalumą. Romanuose per iracionalius vaizdinius perteikiama ir tai, kas neišsakyta, nuslopinta. Visų autorių romanuose pasakojama apie nusikaltimus: išprievartavimą, įkalinimą, incestą, nužudymą. Būtent šios trauminės patirtys orientuoja personažus į iracionalius išgyvenimus. Traumos pagrindinėms veikėjoms neleidžia integruotis į sociumą, jų asmenybės praranda aiškius kontūrus, tapatumas sunaikinamas. Paveldimumas arba ankstesnių kartų įtaka atsiskleidžia ir kaip traumuojanti patirtis, kaip kuždesiai iš praeities, traukiojantys ribas tarp realybės ir sąmonėje atsirandančių vaizdinių (pavyzdžiui, Martinez romanuose *Pasvirusi žemė*²⁰ ar *Apie kuždesius*²¹, kuriuose protėviai vaizduojami kaip kankinančios šmėklos). Kritikė pastebi, kad romanų personažai labai pralaidūs, tarsi porėti, į save sugeriantys negatyvią ankstesnių kartų moterų patirtį, negalintys iš jos išsivaduoti. Negatyvi patirtis ar išgyventos traumos skatina įvairias metamorfozes, kai virstama šunimi (pavyzdžiui, Ndiaye romane *Ladivine*²²) ar augalu. Kaip pastebi kritikė, personažų metamorfozės leidžia jiems pasiekti tam tikrą metafizinę laisvę, nedalyvauti sociume. Įtikinamai pabrėžiama, kad, peržengus fizines ir socialinės realybės ribas, iracionalumas transformuoja personažų išgyvenamą spaudą, nuvainikuodamas visuomenės santykių hierarchiją ir veda į išsilaisvinimą, tačiau šis išsilaisvinimas skiriasi nuo tradicinei moterų literatūrai būdingo išsilaisvinimo kaip lygybės su vyrais siekio. Noras išsivaduoti romanuose greičiau yra iracionalus, nes moterys, atsiribodamos nuo socialinio lauko kovų ir jose nedalyvaudamos, atmesdamos joms primetamas taisykles, išvengia dominavimo, kuris joms primetamas. Taigi išsilaisvinimas suponuoja asmeninės laisvės, o ne lygybės siekį ir gali būti suprantamas kaip įprastinių feministinio mąstymo stereotipų laužymas, ribų peržengimas. Kelias į šį asmeninį išsilaisvinimą dažnai eina per įvairias moterų fizinių ir psichinių galių transgresijas, kai iš realybės pereinama į iracionalias būsenas.

Feministinis diskursas ir jo transgresijos yra ir Dawnos M. Cornelio straipsnio „Peržengti patriarchyto ribas: raktas į feministinę revoliuciją pagal Chloé Delaume“²³ dėmesio centre. Cornelio analizuoja Delaume romaną *Respublikos raganos*²⁴, kuriame vaizduojama feministinė visuomenė ir jos patiriamos nesėkmės. Rašytojai puikiai pavyksta parodyti prancūziškojo patriarchyto praktikuojamą seksizmą. Naujoji feministinė visuomenė, moterų valdžia, kurią ji aprašo, iš tikrųjų nepajėgi sukurti naujų ilgalaikių pokyčių, nes stokoja moteriško solidarumo. Straipsnyje, remiantis Carolės Gilligan²⁵ *care* teorija, postuluojančia rūpinimosi savimi ir rūpinimosi „kitu“ atsakomybės, tarpusavio pagalbos principus bei feministinės revoliucijos vizijas, akcentuojamos išvalgos, kad tik moterų tarpusavio solidarumas iš tikrųjų gali įveikti patriarchalinius visuomenės suvaržymus. Šias idėjas Cornelio sieja ir su Delaume knygoje, tam tikrame manifeste *Mano brangiosios*

²⁰ Martinez, Carole. 2015. *La Terre qui penche*. Paris: Gallimard.

²¹ Martinez, Carole. 2011. *Du domaine des murmures*. Paris: Gallimard.

²² NDiaye, Marie. 2013. *Ladivine*. Paris: Gallimard.

²³ Cornelio, Dawn M. 2021: Transgresser les limites du patriarchyat: les clés de la révolution féministe d'après Chloé Delaume. Kate Averis, Eglė Kačkutė & Catherine Mao. *Transgression(s) in Twenty-First-Century Women's Writing in French*. Boston: Brill Rodopi, 251–266.

²⁴ Delaume, Chloé. 2016. *Les Sorcières de la République*. Paris: Seuil.

²⁵ Gilligan, Carol. 2008 [1986]. *Une voix différente*. Traduit de l'anglais par Annick Kwiatek et Vanessa Nurrock. Paris: Flammarion.

*seserys*²⁶ išdėstytomis mintimis. Straipsnyje lyginamas ir Kanados rašytojos feministės Louky Bersianik romanas *Euguéllionne*²⁷, kurio epigrafas puikiai nusako svarbiausią šio romano idėją: „Laužyti normas – tai progresuoti.“ Bersianik romane generuojama mintis, kad vienintelė kančia moteriai – tai nebūti laisvai. Romane *Respublikos raganos* Delaume vaizduoja moteris, kurios stengiasi įgyvendinti Bersianik siūlomus normų laužymo principus, tačiau šie principai pasirodo nevaisingi, nes transgresijos naujo pasaulio nesukuria. *Respublikos raganų* intriga sukasi apie nepavykusią feministinę revoliuciją, kurią organizavo Olimpo kalno deivės. Revoliucijai nepavykus, Hera griebiasi ragavimo. Veiksmas vyksta 2062 metais, kai visa Prancūzija atsidūrusi po milžinišku oro kondicionavimo gaubtu, kuris ją saugo nuo karščių, o visuomenės gyvenimas dar labiau pablogėjęs. Kaip tik tada deivės nusprendžia, kad valdžia pagaliau turi atitekti moterims. Kartais panaudodama net juodojo humoro elementus, Delaume aprašo už mizoginiją vyrams taikomas nuobaudas: vyrai, pažeidinėjantys moterų teises arba joms kenkiantys, gali būti nuteisti 20 metų viešųjų darbų, prarasti pilietybę ar net mirti. Tačiau naujoji visuomenė taip pat paskęsta smurte. Delaume idėjos – įdomi Bersianik, kuri kviečia naikinti ištvirtinusi patriarchatą, kritika. *Respublikos raganose*, pasitelkiant parodijos diskursą, perrašoma konstitucija (pavyzdžiui, „žmogaus teisės“ keičiamos „moterų teisėmis“), keičiamas Prancūzijos šūkis, perkuriamas himnas. Kaip pastebi Cornelio, parodijos diskursas suponuoja transgresiją, t. y. nusistovėję feministiniai įsitikinimai ir požiūriai laužomi juos parodijuojant. Delaume romaną ragina susimąstyti, kad smurtas prieš vyrus veda į naujų prievartos formų kūrimą ir kad tikroji išėitis yra pačių moterų solidarumo propagavimas, *care* teorijos postulatų įgyvendinimas. Straipsnyje Cornelio teigia, kad tai – ateities visuomenės vizija, nors ji taip pat problemiška, nes moterys nuo mažų dienų mokomos konkuruoti vienos su kitomis, tad konkurencija tampa moters gyvenimo refleksu. Rašytoja kviečia moteris solidarizuotis ir atsisakyti konkurencijos. Jos nuomone, moterų tarpusavio solidarumas turėtų tapti gyvenimo etika, tad būtina pakeisti esamus santykius. Straipsnyje taikliai pastebima, kad romaną *Respublikos raganos* yra greičiau pasakojimas apie moterų solidarumo trūkumą, o ne apie jo buvimą. Reikšminga ir kritinė įžvalga, kad matriarchatas, kuris nedaug skiriasi nuo patriarchyto, nes keičiasi tik dominuojančiųjų lytis, atkartoja tas pačias patriarchalines elgsenos schemas, nes kitų paprasčiausiai nežino. Straipsnyje akcentuojama rašytojos piešiama kokybiškai naujų tarpusavio santykių vizija, kuriai įgyvendinti būtinas troškimas išgirsti kitą, suprasti skirtingas nuomones ir siekti teisingumu paremtų santykių, kuriuose būtų atsižvelgiama į abiejų lyčių poreikius, o ne į siekį dominuoti ar savanaudiškus interesus. Išsakydama kritines mintis apie nevaisingą moterų dominavimą, Cornelio remiasi Evos von Redecker ir Guy Bouchard'o teorinėmis įžvalgomis apie vienos lyties dominavimo pakeitimo kita lytimi nevaisingumą. Von Redecker²⁸ kelia aktualų klausimą, kaip liautis kartoti tas pačias dominavimo schemas ir sukurti kokybiškai naujus santykius, o Bouchard'as taikliai pastebi,

²⁶ Delaume, Chloé. 2019. *Mes bien chères sœurs*. Paris: Seuil, Fiction & Cie.

²⁷ Bersianik, Louky. 2012 [1976]. *L'Euguéllionne*. Montréal: TYPO.

²⁸ Von Redecker, Eva. 2014. *Stratégie féministe et révolution*. Traduit de l'allemand par Jacqueline Heinen et Roland Pfefferkorn. *Cahiers du genre* 56, 139–60.

kad „mus kviečia patikėti, jog, įvykus keistai alchemijai, smerkiamas vienos lyties, t. y. vyrų, dominavimas ir smurtas taps visiškai teisėti, kai tai vykdys moterys“²⁹. Bouchard'o nuomone, problemos sprendimas – androginiška visuomenė, kurioje išnyktų vyrų ir moterų poliarizacija, dominavimas ir subordinacija. Tik taip gali būti sukurta lygiateisiškumo principais paremta visuomenė. Baigdama straipsnį, Cornelio įtikinamai konstatuoja, kad Delaume romanai sugestiuoja viltingas vizijas apie androginišką visuomenę, kurioje neliktų vietos nei moteriškiems kompleksams, nei tarpusavio kovai ar kerštui, ir kad ši viltis ypač akivaizdi *Respublikos raganų* pabaigoje. Tai iš tikrųjų transgresinis, novatoriškas požiūris, nes paneigiamas giliai išsisknijęs feministinis diskursas apie visaapimančią patriarchato blogį ir ieškoma naujų kelių problemoms spręsti.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad aptarto rinkinio straipsniuose prancūzų kalba transgresijos dažniausiai suponuoja naujų kūrybinių idėjų įgyvendinimą ar jų paieškas. Per kūrybines transgresijas suabejojama vyraujančiomis visuomeninėmis ir literatūrinėmis normomis, griežtomis žanrinėmis apibrėžtimis, jų ribos išplečiamos arba siekiama įsigilinti į mažai nagrinėtą tematiką, sukelti polemiką su egzistuojančiais feministiniais diskursais, ne tik paneigti patriarchato dominavimą, bet ir pasiūlyti naujų abiejų lyčių bendro buvimo sprendimo būdų.

²⁹ Bouchard, Guy. 1994. Les modèles féministes de la société nouvelle. *Philosophiques* 21(2), 483–501. Citatą (p. 495) vertė recenzijos autorė.